

الرحمن شريف

Email add: fazalsha

AMANULLAH KHAN

۱۰۱ کليزي په وياړ

نصاډ ته لنډه کتنه

The Economy of

(1919-

Ketabton.com

مقدمه Introduction

- د دغه مقالې اصل ورژن په ۱۳۹۸ کال کې د هیواد د خپلواکۍ د ۱۰۰ کلیزې په مناسبت لیکل شوي ده، دا یې یواځې یوه خلاصه ده
- نو ځکه د امانې دورې ټول اقتصادي او مدیریتی موضوعات په نقطه وار شکل (بولیت پواینټ شکل) راوړل شوي دي. او د هیواد د خپلواکۍ د ۱۰۱ کلیزې په مناسبت یوځل بیا خپرېږي.
- ډیر ژر به د دغه مقالې اصل ورژن په انګلیسي ژبه په یو نړیوال معتبر ژورنال کې خپور شي.

د غازي امان الله خان د اصلاحاتو دوه اصول

1. عايد بايد وگټل شي هيڅوک په مفت شکل عايد نشي ترلاسه کولای.
2. ټول افغانان د قانون له مخې سره برابر دي، هيڅ افغان پر بل افغان برتري نه

لری. (کاکړ، 1384)

د ملي عايد په ویش کې عدالت

- عبدالرحمن خان د کابل محمدزیو ته چې د سردارانو په نوم یادیدل د بیت المال څخه مفت معاشات ورکول.
- ملایانو، ملکان، پیرانو، خانانو او سیدانو ته هم مفت معاشات حواله شوي وو او دا د مغلو له وخت څخه یوه عنعنه گرځیدلې وه.
- امان الله خان د (عايد باید وگټل شي) اصل ته په کتو سره پورته ټول مفت معاشات لغوه کړل.
- شاه غازي د کابل ښاروالی ته امر وکړ چې د گوندو او بېوزله ښځو لیست چمتو کړي ترڅو یې په روغتونونو او لابراتوارونو کې په دندو وگماري.

ادامه...

- امان الله خان لومړنی کس وو چې د مالیاتو د اخستلو په برخه کې د عدالت لپاره یی قانون (مالیاتی نظام نامه) وایسته.
- اجباري کارونه او د خلکو بیگار کول په مطلق شکل بند شول. (غبار, 1368)
- غازي امان الله خان د بیخایه مصارفو څخه د مخنیوي په موخه یې د خپل واده مصارف د یوې ښوونځي په جوړولو سره اجرا کړل او خلکو ته یی وښوده چې بیخایه مصارف ونه کړي.

د غازي په وخت کې گمرکات او ماليات

- ❖ د وخت د ماليی وزیر محمد هاشم خان وو د گمرکاتو لوی رئیس عبدالرحمن لودین وو.
- ❖ ډیری اضافي گمرکي محصولات له منځه یووړل شول. امان الله خان لومړنی کس وو چې د مالیاتو نظام نامه یی جوړه کړله.
- ❖ مالیات چې د عبدالرحمن خان په وخت کې $1/3$ برخه د جنس په شکل تر لاسه کیدل، په نقدو بدل شول او قانون وایستل شو چې په هرو دریو کالو کې د مالیاتو نرخ باید تغیر وکړي.

ادامه...

- ❖ مالیات چې د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې د اجاره داری د میتود له مخې خانانو او بانفوذو اشخاصو ته په اجاره ورکول کیدل، له امله یې د دولت او خلکو ترمنځ فاصله ډیریده او خانان حاکم کیدل او د دولت لپاره خنډ جوړیدل (فیوډالیزم)، دا سستم له منځه ولاړ او پرځای یې د حکومتی دفترونو له لارې مالیات راجمع کیدل. چې د خلکو او دولت ترمنځ نیغه اړیکه ټینګه شوه. (کاکر، 1384)
- ❖ د مالیاتو د معافیت سره سره ملي عاید له ۸۰ ملیون افغانی څخه ۱۸۰ ملیون ته لوړ شو. یعنی ۱۲۵٪ زیاتوالی پکې راغی.
- ❖ د فی جریب زراعتی ځمکو مالیات د ۵ افغانی څخه ۸ افغانی ته لوړ شول.

ادامه...

❖ د پورته عوایدو څخه ۶۰٪ یی د ځمکو او حیواناتو مالیات وو. (واک, 2005)

❖ د عوایدو ونډه له بیلابیلو منابعو څخه په لاندې ډول وه: (غبار, 1368)

1. د ځمکو مالیات ۸۰ ملیونه.

2. د حیواناتو مالیات ۲۵ ملیونه.

3. گمرکي مالیات ۴ ملیونه.

4. د صکوکو محصول ۱۰ ملیونه.

5. متفرقه عواید ۲۵ ملیونه.

پانگونه او بهرني سوداگري

- شاه غازي امان الله خان په خپل سفر کې د اروپا ډيرو لويو توليدي موسساتو ته ورغی، يواځې په انگليستان کې يې ۷ صنعتي ښارونو ته سفر وکړ.
- اروپا ته د ده دې سفر پر مهال حتی کمپنيو به د هغه د راتگ او کوربه توب لپاره سيالي کوله.
- شاه غازي اضافي او د سوداگري پر وړاندې خنډ جوړوونکي ماليات له منځه يوړل، بهرنی سوداگري تشويق شوله.
- جرمني، پولنډ او شوروي اتحاد د افغان سوداگري لپاره ماليات معاف کړل.
- د جرمني، هند او شوروي اتحاد سره د سوداگري تړونونه لاسليک شول، او پانگونه پراختيا وکړه.
- د غازي په وخت کې حاکمانو شرعي معاملات رامنځ ته کړل.

ادامه...

- په نتیجه کې یی د دواوو جوړولو، موټر او طیارو د ترمیم، سیمنت، گوگرد، چرم جوړولو، صابون جوړولو، عطر جوړولو، یخې، غوړي جوړولو کمڼۍ په کابل، مزار او کندهار کې رامنځ ته شولې.
- د ډیرو نورو تولیداتو د فابریکو جوړولو پلانونه او قراردادونه ترڅو ترسره شوي وو.
- د بدخشان د لاجوردو، د هرات د نفتو استخراج، د اوسپنی ویلې کولو فابریکې، د اوسپنی معدنونو ایستلو، ذغال، سرپ، تباشیر او مرمرو استخراج او جوړولو لپاره ترتیبات ونيول شول.
- په کابل کې د ملي تولیداتو نمایشگاه جوړه شوه او د مامورینو یونیفورم جوړول د وطني تولیداتو څخه اجباري شول (روستایي، ۲۰۱۶).

په امانی دوره کې زیربنایی پروژې

- د امان الله خان په وخت کې د غازي بند او غزني سراج بندونه تکمیل شول.
- غازي لومړنی کس و چې په پغمان، جلال اباد او کندهار کې یی د برق سټیشنونو په جوړولو پیل وکړ.
- د کابل او ولایاتو ترمنځ د تلیفون د مزو غزولو کارونه پیل شوي وو.
- په ۱۹۲۸ کال کې یی د جرمني او فرانسې د دوه لویو کمپنیو سره په افغانستان کې له جنوب څخه تر شمال پورې د ریل گاډي د پټلۍ جوړولو قرارداد وشو، د ذکر شوو کمپنیو ۴ تنه متخصصین کابل او له هغه ځایه کندهار ته راغلل خو دا هرڅه د بچه سقاو لخوا د خاورو سره خاورې شول.

اماني پوځي شتمني

- د لگښتونو د کنټرول لپاره يې پوځ لږ کړ ځکه بهرني خطر نه موجود وو.
- د پغمان په لويه جرگه کې يې اعلان وکړ چې ۵۰۰۰۰ پنځوس زره ټوپک يې رانيولي او د ۵۰۰۰۰ نورو ټوپکو او يو مليون کارتوسو د رانيولو لپاره يې قرارداد کړی د دې لپاره تر ۱۵ کلنې لوړ هر افغان بايد ۵ افغانی او هر دولتي مامور د يوې مياشتې معاش ورکړي.
- د پغمان په لويه جرگه کې دا هم څرگنده شوه چې د باروتو د موجوده فابريکې علاوه بله فابريکه هم جوړوي.

ادامه...

- د لومړي نړيوال جنگ په جريان کې د باروتو لومړنی جوړوونکی «رضاييک» چې يو ترکي متخصص وو، کابل ته راغی او همدلته مړ شو شاه د هغه په جنازه کې خپله گډون وکړ.
- هر عسکر چې کله مقرر کيدلو د ۳ مياشتو معاش به يی د پوځی اصلاحاتو لپاره ځيني گړځولو.
- د شاه غازي په وخت کې افغانستان ۱۱ جنگی الوتکې درلودلې.
- د سپينو باروتو د توليد يوه فابريکه هم موجوده وه.

بهرني کومکونه او پورونه

- اروپا ته د غازي په سفر کې بهرنيو هيوادونو د پورونو ورکړې ته زړه ښه نه کړې.
- خو بيا هم المان ۶ مليون مارکه پور ورکړې.
- په سفر يې ټول ۷۰۰۰۰ اويا زره پونډه مصرف وشو خو مجموعاً يې د ۲۰ مليون مارک په اندازه مرستې او ۴۶۰۰۰۰ فونډ په اندازه سوغاتونه هيواد ته راوړل (کاکړ، ۱۳۸۴).
- فرانسې ۱ مليون فونډ د گمرکاتو او تجارت د اصلاح لپاره ورکړل.
- جرمني خپل بانکونه او خصوصي سکتور تشويق کړل چې د افغانستان سره د پورونو او پانگونې په برخه کې اقدامات وکړي.

د غازي امان الله خان په وخت کې پيسه

○ د ۱۰۰۰ افغانیو (کابلی پیسو) ارزش د ۶۰ هندی کلدارو سره برابر وو، هغه ځکه چې په افغانیو

سکه کې د کلدارو په نسبت د تقری وزن لږ وو.

○ د لومړي ځل لپاره د ۱، ۵، ۲۵، ۵۰ او ۱۰۰ واحدونو لرونکې کاغذي پیسې چاپ شولې.

د امانی دولت لگښتونه

- انگریزانو چې مخکې د برطانوي هند څخه د ساتنې په موخه افغانستان ته کومې پیسې ورکولې هغه یې بندې کړې، یو شمیر مالیات لوړ شول او لوړ معاشات کم شول چې دا خپله د حکومت ضد کړیو لپاره د تغذیې یوه وسیله شوه. (کاکړ، 1384)
- د انکشافی چارو د اجرا سره مصارف هم لوړ شول.
- د مصارفو زیاته برخه حربي، درباري او ښوونیزو چارو ته ځانگړي شوې وه د دولت عواید عمدتاً په لاندې ډول په مصرف رسیدل:

ادامه...

- وزارت عدليه ۲ ميليونه افغانی
- د تعميراتو مصارف ۱۰ ميليونه افغانی
- متفرقه مصارف او خريداري ۶۷ ميليونه افغانی (غبار،
(1368
- نوي لگښتونه په ودانيو لکه امني ماني، رغتونونو، خارجي اړيکو او سياسي
نمايندگيو، وسلو، الوتکو او خارجي متخصصانو پر معاشاتو اجرا کيدل. (کاکړ،
(1384
- وزارت حربيه ۴۰ ميليونه افغانی
- وزارت دربار ۲۰ ميليونه افغانی
- وزارت معارف ۱۵ ميليونه افغانی
- وزارت داخله ۱۲ ميليونه افغانی
- وزارت خارجه ۷ ميليونه افغانی
- وزارت تجارت ۴ ميليونه افغانی
- وزارت ماليه ۳ ميليونه افغانی

په امانی دوره کې اداره او مدیریت

- شاه غازي لومړنی پاچا وو چې د استخدام، او ترفیعاتو قانون یی رامنځ ته کړ.
- د پغمان په لویه جرگه کې پریکړه وشوه چې په رسمي اداراتو کې د کارمندان د احترام لپاره یواځې یو لقب وکاروي چې هغه عبارت وو له (گران/ عزیز) څخه.
- د مالیاتي مدیریت لپاره یی په کابل کې د اصول دفتری په نوم مکتب جوړ کړ چې هر مالیاتي مامور باید دغه مکتب لوستی وی.

ادامه...

- د محلي حکومتونود موثریت لپاره یې په مرکز کې د حکام په نوم مکتب تأسیس کړ.
- هغه لومړنی کس وو چې د علماؤ اداره یې رامنځ ته کړله او دا یې قانوني کړه چې یواځې افغاني ملايان د امتحان تر ورکولو وروسته ملايي او امامت کولای شي.
- د اداري چارو د اصلاح لپاره یې کندهار ته ۳۱ ورځې سفر درلود، هره اداره یې له نیږدې وکتله او اداري کارمندان یې و ارزول د هغوی سره یې له نیږدې گډ کار وکړ. (امیري، ۱۹۹۹)

د غازي په پاچاهي کې اداري فساد

- د پاچا او لومړي وزير ترمنځ مخالفتونو تاوتریخوالی رامنځ ته کړ، د جمهوري گوند اړوند او په پټه مخالفت کوونکي وزیران د مامورینو د بدې او رشوتونو د تشویق سبب شول. (واک، 2005)
- د رشوت اخستونکي د بڼل کیدو پریکړه مخکې قاضي صلاحیت وو، د پغمان په لویه جرگه کې دغه صلاحیت د قاضیانو څخه واخیستل شو یواځې پاچا دا کار کولای شوی.

د امانی دور اقتصادی ستونزی

- د خوست او پکتیا بغاوت په ۱۹۲۳م کال کې د دولت لپاره د لوی مصرف باعث شو او د دوه کلونو د بودجې مصرف ور باندې اجرا شو. (واک، 2005)
- اروپا ته د پاچا د سفر په کال (۱۹۲۷م) کې د بېوسه بزرگرانو او مالدارانو څخه د پاتې مالیاتو جمع کولو د دولت ضد کړی تقویه کړې.

References

1. اميري, ع. (۱۹۹۹). د افغانستان اقتصادي حالت ته يوه کتنه. پېښور.
2. روستايي, ع. (۲۰۱۶). زنده ياد مير غلام محمد غبار. استقلال.
3. غبار, م. (1368). افغانستان در مسير تاريخ (1. Vol. کابل: مرکز نشر انقلاب با همکاري جمهوري.
4. کاکړ, م. (1384). د پاچا امان الله واکمنی ته يوه نوې کتنه. جرمني: د افغانانانو د کلتوري ودې ټولنه.
5. واک, م. ا. (2005). غازي امان الله خان د خپلواکۍ ستوری. جرمني: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.

The End

*Thanks for you
attention*

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**